

Esteettisen jalanjäljen jäljillä

Ossi Naukkarinen

Johdanto

Elämme keskellä maailmanlaajuisia ympäristöongelmia. Vaikka tutkijat ja poliitikot eivät ole päässeet yksimielisyyteen läheskään kaikista yksityiskohdista, päähaasteet ovat selvillä. Ihmisiä on enemmän kuin koskaan aikaisemmin, ja osa meistä kuluttaa luonnonvaroja niin paljon, että se muuttaa lähes kaikkien elävien olentojen elinolosuhteita – usein huonompaan suuntaan. Siitä, miten ilmaston lämpeneminen tulee vaikuttamaan maailman eri osiin ja missä määrin ihmiset ovat vastuussa siitä, ei ole tarkkaa tietoa. Se kuitenkin tiedetään, että ihmiset ovat jo nyt saastuttaneet ja kuluttaneet suuria osia maapallosta. Geologit ovat alkaneet pohtia, onko planeettamme siirtynyt kokonaan uuteen aika-kauteen, antroposeeniin¹, jota leimaa ihmisen ennennäkemätön vaikutus kokonaisuuteen.

Myös estetiikassa on käsitelty monia ympäristökysymyksiä. Ympäristöestetiikan varhaiset edeltäjät kuten Henry David Thoreau, Aldo Leopold, Reino Kalliola ja Yrjö Kokko sekä erityisesti heidän nykyiset perillinsensä kuten Arnold Berleant (mm. 2005), Allen Carlson (mm. 2000), Ronald Moore (2008), J. Douglas Porteous (1996) ja Yrjö Sepänmaa (mm. 1986 ja 1994) ja monet muut ovat todenneet, että hyvän ympäristön yksi keskeinen piirre on sen esteettinen arvo, joka ei ole riippumaton ympäristön muista arvoista, ja kun ympäristöä suojellaan, täytyy kiinnittää huomiota

¹ Esim. Zalasiewicz, Williams, Haywood & Ellis (2011).

myös sen esteettisiin ulottuvuuksiin. Luonto ja muut ympäristöt tarvitsevat huolenpitoa, joka edellyttää ympäristöjen moniulotteista ymmärtämistä. Ymmärtäminen vahvistaa suojelumotivaatiota, mutta ymmärrys on vajavaista, jos siitä puuttuu esteettinen taso.

Eri kirjoittajien välillä on suuria eroja sen suhteen, miten he ymmärtävät luonnontieteellisen tutkimustiedon ja vapaan mielikuvituksen sekä kauneuden ja muiden esteettisten arvojen aseman tässä keskustelussa. Mikä on paras tapa lähestyä ympäristöä esteettisesti? Onko ympäristöestetiikka aivan toisenlaista kuin taiteen estetiikka vai onko niissä yhteisiä piirteitä? Miten eri ympäristöestetikot näihin kysymyksiin suhtautuvatkin, he ovat perillä todellisista ja potentiaalisista ympäristöongelmista yhtä hyvin kuin muutkin. Silti useimmat heistä eivät ole käsitelleet ongelmia pääteemanaan tai yrittäneet löytää ratkaisuja niihin, vaan he ovat kenties olleet kiinnostuneempia filosofisista kysymyksistä kuten siitä, mitä käsite ”ympäristö” tarkoittaa tai mitä on luonnon kauneus. Tällaiset filosofiset kysymykset ovat tärkeitä, mutta niihin keskittyttäessä ekologiset ja muut ympäristöongelmat saattavat helposti jäädä jonkinlaiseksi taustakumuksi.

Kun globaalit ympäristöongelmat ovat viime vuosina muuttuneet yhä vakavammiksi ja niistä tiedetään entistä enemmän, ympäristöestetikot ovat alkaneet käsitellä niitä suuremmin ja rakentaa vahvempia yhteyksiä ympäristöestetiikan ja muun ympäristökeskustelun välille. Yksi tärkeä kysymys näissä pohdinnoissa on, miten esteettinen lähestymistapa voi auttaa ympäristön suojelua. Eugene C. Hargroven kirja *Foundations of Environmental Ethics* käsiteli tätä problematiikkaa jo vuonna 1989, ja viime vuosina filosofit Emily Brady (2003, 225–260), Sheila Lintott (2006), David W. Orr (2002) ja Yuriko Saito (2007a) ovat pohtineet, miten esteettiset arvot pitäisi ymmärtää nykytilanteessa.² He näkevät karkeasti katsottuna kaksi vaihtoehtoa: esteettiset arvot kiihdyttävät ympäristöongelmia ”kulutusestetiikan” voimistuessa, tai ne voivat auttaa löytämään ympäristöystävällisempiä toimintatapoja korostamalla ”vihreää” tai ”ympäristöystävällistä” estetiikkaa. Molemmissa vaihtoehtoissa

2 Muista viimeaikaisista julkaisuista, joissa yhdistetään ongelmalähtöinen ympäristökeskustelu, ympäristöestetiikka ja joskus myös taide, mainittakoon Blanc (2012), Drenthen & Keulartz (2014), Morton (2007), Naukkarinen (2003, 2007 ja 2008), Simus (2008) ja Spaid (2002).

esteettiset arvot nähdään tärkeinä toimintaa motivoivina tekijöinä, ja koska ne ohjaavat toimintaa, ne vaikuttavat sitä kautta myös ympäristön tilaan. Analysoin tuonnempana erityisesti Saiton ajatuksia.

Olisi kaikkien kannalta toivottavaa, että ympäristöystävällinen esteetiikka pääsisi vähitellen voitolle. Silloin estetiikkaa tai esteettisyyttä ei voisi nähdä autonomisena kulttuurin alueena, vaan se limittyisi muihin kulttuuris-käsitteellisiin alueisiin ja keskusteluihin kuten ekologiaan, ekonomiaan ja politiikkaan. Estetiikalla voisi kuitenkin olla oma roolinsa tässä laajemmassa keskustelussa; limittymisen ei tarvitsisi tarkoittaa täydellistä sekoittumista. Tätä roolia voi selventää käyttämällä hyväksi Frank Sibleyn jo 1950-luvun lopussa esittämiä huomioita siitä, että esteettinen lähestyminen asioihin on tyypillisesti säännötöntä, tapauskohtaista (partikulaaria) ja se on sidoksissa henkilökohtaisiin havaintokokemuksiin arvioitavista asioista. Kehittelen näitä huomiota tuonnempana ja yhdistän ne muutamiin Nelson Goodmanilta omaksuimiini ajatuksiin ns. esteettisen symptomeista. Jos esteettinen suhtautuminen ympäristöihin on Sibleyn ja Goodmanin kuvaaman kaltaista, sen huomioiminen esimerkiksi poliittisessa ja taloudellisessa kontekstissa aiheuttaa päänvaivaa, sillä niissä operoidaan yleistyksillä ja mitattavilla suureilla eikä painoteta henkilökohtaisen havaintokokemuksen merkitystä. Tärkeytensä takia esteettisyys kuitenkin pitäisi pystyä ottamaan huomioon: jos ja kun ympäristön esteettinen laatu vaikuttaa elämisen laatuun, esteettisyyden käsittelyä ei pitäisi sivuuttaa missään, missä vaikutetaan ympäristön tilaan.

Tarkoitukseni on kartoittaa mahdollisuuksia sisällyttää vahva esteettinen näkökulma nykyiseen ongelmalähtöiseen ympäristökeskusteluun. Painotan erityisesti esteettisen jalanjäljen käsitettä, ja esittelen sen työkaluna, jonka avulla voi korostaa esteettisyyden merkitystä irrottamatta sitä muista ympäristön kannalta tärkeistä näkökohdista.³

3 Tietääkseni esteettisen jalanjäljen käsitettä ei ole juuri analysoitu tutkimussuuntautuneissa julkaisuissa, vaikka vastaavaa englanninkielistä sanaparia *aesthetic footprint* joskus näkeekin käytettävän kevyemmässä kirjoittelussa. Ks. esim. <http://www.dailyscoff.com/?p=198> tai <http://www.examiner.com/x-3237-Winter-Park-Examiner-y2009m7d13-The-ArtsHub-expands-Orlandos-art-scene> (ladattu 5.1.2015). Lyhyt oma tekstini aiheesta on Naukkarinen (2009), ja pitempi englanninkielinen artikkeli, josta tämä teksti on suomenkielinen versio, on Naukkarinen (2011). Yhdysvaltalainen filosofi Jonathan Maskit on käsitellyt hieman samantyyppistä problematiikkaa, mutta eri terminologialla artikkelissaan Maskit (2011).

Esteettinen jalanjälki

Esteettisen jalanjäljen voi määritellä minkä tahansa teon tai toiminnan esteettiseksi vaikutukseksi ympäristöön. Se on toiminnan esteettinen kokonaisvaikutus. Miten T-paidan ostaminen Helsingistä vaikuttaa ympäristöön Intian tai Pakistanin puuvillaviljelmillä? Miten se vaikuttaa mihin tahansa ympäristöön milloin ja missä tahansa? Millaisen jäljen paidan valmistus, markkinointi ja käyttö jättävät maailmaan ja siihen, miten havaitsemme maailman esteettisesti jossakin tilanteessa?

Esteettisen jalanjäljen käsite viittaa korostetusti toiminnan esteettiin vaikutuksiin eikä eettisiin, taloudellisiin, ekologisiin tai joihinkin muihin vaikutuksiin – vaikka nämä muutkin vaikutukset ovat tietenkin tärkeitä eivätkä täysin erillisiä esteettisistä. On selvä, että millä tahansa teolla on monenlaisia vaikutuksia tai ehkä pikemminkin jonkinlainen vaikutusryhmä. Jos ostan auton ja käytän sitä, se tarkoittaa rahan ja luonnonvarojen – eri puolilta maailmaa hankittujen teräksen ja öljyn – käyttöä, se ei vaikuta vain omaan elämäni ja lähiympäristöni vaan myös muihin eliöihin ja kaukasiinkin paikkoihin. On olemassa hyviä käsitteellisiä välineitä arvioida ekologisia ja materiaalisia vaikutuksia kuten ekologinen jalanjälki ja MIPS (*Material Input Per Unit of Service*).⁴ Tällaiset analyysivälineet ovat erittäin hyödyllisiä, mutta ne eivät kuitenkaan huomioi toiminnan esteettisiä vaikutuksia.

Esteettinen vaikutus tarkoittaa sitä, miten toiminta vaikuttaa sekä ympäristöihin että siihen, miten ihmiset niitä aistinvaraisesti ja esteettisesti kokevat (tai voivat kokea). Vaikutus voi olla positiivinen tai negatiivinen: T-paita voi auttaa minua näyttämään paremmalta muiden silmissä, mutta mitä tapahtuu puuvillaviljelysten tai vaatevalmistajien ympäristöille? Uusi auto voisi olla hienon näköinen ja hyvä ajaa, mutta onko se esteettisesti negatiivisen vaikutuksen arvoinen, jota öljy-, muovi- ja kaivosteollisuuden eri muodot aiheuttavat maisemille jossakin päin maailmaa? Yksi T-paita tai auto ei vaikuta paljoakaan, mutta ne on syytä ymmärtää osiksi paljon laajempia materiaali- ja energiavirtoja. Olennainen kysymys

4 Näistä esim. <http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/glossary/> sekä <http://www.factorio-institute.org/terms.html> (5.1.2015).

on, mitä tapahtuu, kun ihmiset ostavat tuhansia ja miljoonia tehokasvatetusta puuvillasta halpatuotannossa valmistettuja paitoja?

On arvioitava, ovatko positiiviset vaikutukset merkittävämmät kuin negatiiviset. Päämääräkseen voi kenties asettaa toiminnan, joka ei David W. Orrin sanoja mukaillen ”aiheuta inhimillistä tai ekologista rumuutta”, ei missään eikä milloinkaan (Orr 2002, 4). Tässä ”kauneus” ja ”rumuus” kannattaa ymmärtää hyvin laajasti jonkinlaiseksi esteettiseksi positiivisuudeksi tai palkitsevuudeksi ja negatiivisuudeksi tai palkitsemattomuudeksi. Yleispäteviä kriteerejä niille on turha määritellä. Näin siksi, että esteettisesti positiiviset tai palkitsevat asiat eivät kaikkien mielestä ja aina ole kauniita, vaan ne voivat olla vaikkapa yleviä tai kiinnostavalla tavalla rumiakin.

Jos on syytä uskoa, että toiminta aiheuttaa enemmän negatiivisia kuin positiivisia esteettisiä ympäristövaikutuksia, sitä on vältettävä. Miksi? Ensinnäkin siksi, että ihmisillä on taipumus suojella esteettisesti hyviä ympäristöjä ja pitää niistä parempaa huolta kuin huonoista. Kenties kuuluisin esimerkki tästä toimintaperiaatteesta on yhdysvaltalaisen Yellowstonen kansallispuiston perustamisprosessi, jossa esteettisillä arvoilla oli merkittävä rooli (Hargrove 1989, 92–93). Suuri osa ihmisistä noudattaa samaa periaatetta kotonaan: teemme kodistamme haluamamme oloisen ja huolehdimme siitä. Tästä syystä olisi hyvä toimia niin, että mahdollisimman monet ympäristöt muuttuisivat esteettisesti mahdollisimman positiivisiksi ja että ne säilyisivät pilaamattomina. Toiseksi voidaan ajatella, että ”esteettinen hyvä” tai esteettinen positiivisuus on itseisarvo eikä ainoastaan ympäristön suojelun väline tai motivaatio-tekijä. Sellaista toimintaa, jolla on esteettisesti negatiivisia vaikutuksia paikallisesti mutta merkittäviä positiivisia vaikutuksia muualla, tulisi suosia. Se on tärkeämpää kuin paikallisesti positiivinen mutta globaalisti negatiivinen tai vähävaikutuksinen toiminta.

On myös arvioitava, onko toiminnan tai tuotteen esteettinen jalanjälki maantieteellisesti ja ajallisesti suuri vai pieni. Kun teen jotakin tässä ja nyt, vaikuttaako se ympäristön esteettisiin ulottuvuuksiin monissa paikoissa ja pitkän aikaa vai vain hyvin paikallisesti ja ohimenevästi? Ekologisen jalanjäljen on syytä olla pieni, mutta esteettisen jalanjäljen kohdalla tämä ei ole yhtä yksioikoista. Jos esteettinen jalanjälki on

positiivinen, sen on kenties hyvä olla iso, mutta jos se on negatiivinen, pieni on parempi.

Entä onko jalanjälki syvä vai matala, eli vaikuttaako toiminta ympäristön esteettisyyteen voimakkaasti vai vain vähän? Talonrakennushankkeen esteettinen jalanjälki on syvä ja suuri, ja siinä on todennäköisesti sekä positiivisia että negatiivisia puolia. Se ei muuta ainoastaan rakennuspaikkaa ja sen lähiympäristöä, vaan myös ympäristöjä, joista rakennusmateriaalit on saatu. Muutos on voimakas ja pitkävaikutteinen, ja sen luonteeseen vaikuttaa olennaisesti jo päätös siitä, mihin rakennus sijoitetaan. Talo voi näyttää upealta, mutta jos se sijaitsee paikassa, johon pääsee vain omalla autolla, se lisää ilmansaasteita ja haittaa ympäristöä, todennäköisesti myös esteettisesti.

Pyrkiminen esteettiseen kokonaisuuteen siten, että saadaan aikaan suuria, syviä ja positiivisia esteettisiä jalanjälkiä, saattaa estää lyhytnäköisiä ratkaisuja, jotka tarjoavat väliaikaista esteettistä mielihyvää jossakin, mutta vähentävät sitä toisaalla. Jos toiminnalla ei aiheuteta esteettisesti huonoa ympäristöä, se lisää väistämättä esteettistä hyvinvointia. Usein tällainen toiminta on myös ekologisesti kestävämpää kuin sellainen, jossa toisaalle sijoittuvat negatiiviset esteettiset vaikutukset jätetään kokonaan huomiotta. Hyvään esteettiseen ympäristöön pyrkiminen ja huonon välttäminen voi vähentää materiaalien käyttöä. Se ei kuitenkaan ole automaattista, ja tätä avaan myöhemmin lisää.

On joka tapauksessa helppo nähdä, että näin hahmoteltuna esteettisen jalanjäljen käsite herättää kiinnostavia lisäkysymyksiä. Ensinnäkin kuka voi sanoa ja millä perusteella, millainen jalanjälki on esteettisesti positiivinen ja kenelle? Kysymykseen ei ole yleispätevää vastausta. On ihmisiä, jotka esteettisessä mielessä aidosti pitävät teollisuusympäristöistä, vaikka ne ovat usein ympäristölle haitallisia ja useimpien mielestä ne ovat myös esteettisesti epämiellyttäviä. Ja kuten sanottu, joidenkin mielestä jopa äärimmäisen rumat asiat voivat joissakin tilanteissa olla esteettisesti positiivisia. Keskusteluun esteettisistä kysymyksistä kuuluu se, ettei tiukassa mielessä pystytä todistamaan, onko jokin mielipide oikea tai väärä. Voidaan antaa hyviä perusteluja näkemyksille, mutta se on eri asia kuin niiden oikeaksi todistaminen. Esteettistä jalanjälkeä ja sen laatua ei voi mitata samalla tavalla kuin ekologista jalanjälkeä, mutta

sitä voi arvioida ja siitä voi keskustella. Loppujen lopuksi on kysyttävä, onko edes hyviä perusteita ajatella, että iso, syvä ja positiivinen esteettinen jalanjälki on hyvä tavoite? Joskus voi olla parempi tavoitella hyvin pientä, mahdollisimman huomaamatonta esteettistä jalanjälkeä. Lisäpohdintoja aiheuttavat digitaaliset ympäristöt, joissa nykyisin vietämme suuren osan ajastamme: onko niiden estetiikka radikaalisti erilaista kuin muiden ympäristöjen vai onko kyse vain kokonaisympäristön estetiikan yhdestä variaatiosta?

Tärkeintä on kehittää välineitä, joilla huomio ohjataan tällaisiin esteettikan kannalta väistämättömiin kysymyksiin, sillä kaikella toiminnalla on myös esteettisiä vaikutuksia ympäristöön. Jos oletetaan, että ympäristön esteettiset piirteet vaikuttavat hyvinvointiin ja motivoivat myös ympäristönsuojelua, ne on syytä ottaa huomioon. Vaikka esteettisistä piirteistä ei olisi helppo päästä yksimielisyyteen, jätämme väistämättä esteettisiä jalanjälkiä, joiden luonne olisi hyvä ymmärtää ainakin tapauskohtaisesti. Jos on mahdollista, että jokin toiminta pilaa jonkin ympäristön esteettisesti – vaikkei tuhoaisi sitä esimerkiksi saastuttamalla – olisi syytä ymmärtää, mistä on kyse. Sitä, mikä on esteettisesti hyvää, mikä huonoa, positiivista tai negatiivista, ei pitäisi jättää ympäristökeskusteluissa käsittelemättä, koska silloin jätetään käsittelemättä yksi tärkeä ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin ulottuvuus. Juuri tätä ajan takaa vahvan esteettisen näkökulman herättämisellä: se on esteettisiin kysymyksiin kuten kauneuteen ja rumuuteen kohdistuvaan aktiiviseen keskusteluun ja pohdiskeluun kannustamista ilman mihinkään tiettyyn yleispätevään esteettisyyden määrittelyyn sitoutumista.

Mielenkiintoinen kysymys on myös, miten voi esteettisesti arvioida jotakin, jota ei ole itse omin aistein kokenut? Jotakin, joka täytyy vain kuvitella? Etymologisesti ajatellen sana ”esteettinen” viittaa nimenomaan henkilökohtaisiin aisti-, havainto- ja tunnekokemuksiin – mutta esteettisen jalanjäljen idea usuttaa arviomaan sitä, miten jokin toiminta vaikuttaa esteettisesti ympäristöön missä tahansa. On mahdotonta mennä kaikkialle omin aistein toteamaan, miten oma toiminta on ympäristön esteettisyyteen vaikuttanut. On vain kuviteltava. Mutta tämä on hyvin lähellä sitä, mitä teemme jatkuvasti: suunnittelemme ja kuvittelemme esteettisiä objekteja ja kokonaisia ympäristöjä. Ideoimme puutarhoja

mielessämme, ajattelemme etukäteen miten pukeutua päivälliselle, ta-juamme minkälainen koti täysin sanoista luodulla romaanihenkilöllä on. Joskus suunnitelma ja sen toteutus ovat kaukana toisistaan, mutta on aivan yhtä mahdollista, että onnistumme jo etukäteen luomaan itsellemme hyvän kuvan siitä, mikä toteutetaan vasta myöhemmin tai jostakin sellaisesta, jota emme itse pääse koskaan kokemaan. Tällainen kuvittelu-kyky on tavallinen, ja juuri sitä joudutaan käyttämään myös esteettisiä jalanjälkiä pohdittaessa. Mielikuvituksen käyttö ei liity vain satumaisten fiktiivisten asioiden hahmotteluun vaan on osaa arkipäiväistä ajattelua.

Ajateltaessa esteettisyyttä ensimmäiseksi tulee usein mieleen jotakin paikallista – tässä ja nyt -asioita, jossakin tietyssä paikassa sijaitsevia taideteoksia tai tiettyjä maisemia. Tällainen asenne ei kuitenkaan riitä. Koska muussakin nykyaikaisessa ympäristökeskustelussa lähdetään siitä, että teot, objektit ja organismit ovat mukana laajoissa, viime kädessä globaaleissa verkostoissa ja vuorovaikutussuhteissa, myös ympäristö-estetiikan tulisi kytkeytyä tällaiseen ajatteluun. Se ei tarkoita, että henkilökohtaiset esteettiset kokemuksemme eivät tapahtuisi paikallisesti ja partikulaarisia olosuhteita korostaen vaan sitä, että mitä tahansa teemme, se voi vaikuttaa omiin ja muiden paikallisiin ja partikulaareihin ympäristökokemuksiin myös muualla ja muina aikoina.

Esteettisen jalanjäljen käsite sopii hyvin korostamaan yllä esiteltyjä ajatustapoja. Sitä on kuitenkin valaisevaa verrata myös toisiin, lähellä oleviin käsitteellisiin malleihin, ja seuraavissa luvuissa suhteutan sitä Yuriko Saiton huomioihin ns. vihreästä estetiikasta.

Vihreä estetiikka

Käsitellessään ”vihreää estetiikkaa” (*green aesthetics*) kirjassaan *Everyday Aesthetics* yhdysvaltalaisen filosofin Yuriko Saiton lähtökohtana on näyttää ”esteettisyyden voima, joka vaikuttaa asenteisiimme ja toimintaamme, joskus määräävällä tavalla” (Saito 2007a, 55).⁵ Hän ei väitä, että

5 Kaikki sitaattisuomennotukset teoksista, joiden kohdalla ei lähdeluettelossa mainita kääntäjää, ovat omiani.

esteettisyys olisi ainoa tai edes tärkein toimintaan vaikuttava seikka, mutta on helppo olla samaa mieltä, että se on yksi hyvin tärkeä tekijä. Kaikki ostavat vaatteita, sisustavat kotinsa, käyvät parturissa ja tekevät lukemattomia muita asioita ainakin osittain esteettisistä syistä.

Ongelmallista on, että usein esteettisesti motivoitunut toiminta on ympäristön kannalta haitallista. Syynä on esimerkiksi se, että esteettiset valinnat voivat kuluttaa paljon energiaa ja materiaaleja, jotka täytyy tuottaa jollakin tavalla, usein jonkin ekosysteemin hyvinvoinnin kustannuksella. Lisäksi käytetyt materiaalit voivat olla myrkyllisiä tai muuten haitallisia. Arkielämässä esteettisesti motivoituneen toiminnan haitalliset ekologiset vaikutukset tulevat esiin, kun halutaan golfkenttämäisiä nurmikointa, harvinaisista puulajeista tehtyjä huonekaluja tai hohtavan valkoista paperia kierrätyspaperin sijaan – nämä ovat Saiton esimerkkejä, mutta myös suuret autot kuluttavat paljon polttoainetta ja vaatteiden ja ruoan huoleton kuluttaminen syö luonnonvaroja.

Vihreän estetiikan tehtävä on osoittaa ihmisille, miten heidän esteettiset arvonsa voivat vaikuttaa ympäristöön haitallisesti. Jos vihreässä estetiikassa onnistutaan, ihmisten esteettiset asenteet voivat muuttua. Joku voi alkaa nähdä golfkenttämäisen nurmikon räikeänä, monotonisena ja typeränä öykkärimäisenä tajuttuaan, kuinka paljon kastelua, kemikaaleja ja mekaanista hoitoa se vaatii, ja oppia esteettisestikin arvostamaan monipuolisempaa ja vähemmän hoitoa vaativaa pihaa.

Ongelmien ja niiden syiden osoittaminen on hyvä alku, mutta tarvitaan myös ratkaisuja. Toisin kuin monet muut Saito yrittää löytää niitä. Käsitellessään erityisesti muotoilua ja kulutustavaroita hän erittelee kolme tapaa, joilla esteettiset arvot voivat liittyä kestävämpään elämäntapaan. (Saito 2007a, 84–103.) Yksi ratkaisu on pitää yllä totuttuja makutottumuksia ja kehittää niiden mukaista mutta ympäristöystävällisempää tuote- ja palvelusuunnittelua. Toisin sanoen ihmiset haluavat edelleen saman näköisiä, tuntuksia, kuuloisia, hajuisia ja makuisia asioita kuin ennenkin, mutta sellaisten asioiden tuottamiseen yritetään löytää teknisiä ja muita ratkaisuja, joilla niistä saataisiin ympäristöystävällisempiä. Silloin ei muutettaisi esteettisiä asenteita ja haluja vaan ainoastaan tapoja tyydyttää niitä. Se ei kuitenkaan aina ole mahdollista. Saito huomauttaa, että esimerkiksi monia vaatteissa käytettyjä värejä on

erittäin vaikea tuottaa ympäristöystävällisesti, ja on kai myönnettävä, että ekologisesti kestävä golf-kenttä on mahdottomuus. Kaiken lisäksi tällainen asenne voi jopa lisätä materiaalista kuluttamista, joka on yksi ympäristöongelmien keskeisistä aiheuttajista. Ihmiset tottuvat siihen, että kaikki esteettiset mielihalut ovat saavutettavissa, koska muotoilijat ja insinöörit löytävät niille joka tapauksessa energia- ja materiaalitehokkaat toteutustavat.

Toinen vaihtoehto on kallistua perinteisen mutta suhteellisen epäsuositun ”ekotyylin” suuntaan ja koettaa opettaa mahdollisimman monet pitämään siitä. Se ei kuitenkaan ole helppoa. Saito siteeraa erästä kirjoittajaa, joka kuvaa tyyliä ironisesti: ”... yksivärisiä ruskeita, kompostoituvia mekkoja ja jäykistä ja valkaisemattomista, mielikuvituksettomista kankaankaistaleista tehtyjä kierrätyspuuvillaisia ekopaitoja, jotka on värjätty ympäristöystävällisillä väreillä; punajuurimehusta tehtyjä huulipunia ja kaurajauhosta tehtyä puuteria; myrkyttömiä ja formaldehydittömiä villapyjamia” (Saito 2007a, 87). Tällaiset tuotteet ovat hyviä ympäristönsuojelun näkökulmasta, mutta harvat pitävät niitä esteettisesti onnistuneina, ja se on yksi syy, miksei niistä ole tullut valtavirtaa. Koska ne myös todennäköisesti pysyvät marginaalissa, ne eivät auta kääntämään tilannetta laajassa mitassa paremmaksi.

Kolmanneksi Saito kysyy, miten objektien ympäristöarvoa (*environmental value*) voitaisiin ilmentää objektien havaittavassa pinnassa (*sensuous surface*) niin, että vaikutelma olisi esteettisesti positiivinen. (Saito 2007a, 88.) Tämä on tärkeää, koska ympäristöarvot eivät yksin riitä muuttamaan asenteita ja toimintatapoja. ”Ympäristöajattelun (*environmentalism*) edistäminen on paljon tehokkaampaa, jos esteettinen houkuttelevuus saadaan yhdistettyä rakenteisiin, tiloihin ja esineisiin, jotka ovat ympäristön kannalta parempia” (Saito 2007b, 207). Nähdäkseni tavoitteena olisi loppujen lopuksi luoda objekteja, tapahtumia ja prosesseja, jotka ovat samanaikaisesti ympäristöystävällisiä ja ”paremman näköisiä” kuin ympäristön kannalta huonommat ratkaisut. Jos tähän päästäisiin, kuluttajat valitsisivat ympäristöystävällisiä tuotteita siksi, että ne ovat ”hyvän näköisiä”. Tämä auttaisi ympäristöä, vaikka kuluttajat olisivat kiinnostuneita vain ja ainoastaan estetiikasta. Saitolaisittain ajateltuna kuluttajien tulisi kuitenkin oppia arvostamaan ”havaittavia pintoja”,

jotka ilmentävät ”ympäristöarvoja”. Samalla heidän täytyisi tuntea, että asiat, jotka ”ilmentävät ympäristöarvoja”, myös tekevät sen esteettisesti positiivisella tavalla – eli mikä tahansa esteettinen houkuttelevuus ei käy. Saitolle ei kelpaa, että tuote on ympäristön kannalta ja esteettisesti hyvä, mutta tavalla, jossa esteettinen houkuttelevuus ei lainkaan ilmennä ympäristöarvoa vaan mahdollisesti jotakin aivan muuta – esimerkiksi juuri perinteistä makua. Saito siis kaipaa näiden kahden arvon jonkinlaista yksilinjaisuutta. Mitä se sitten tarkoittaisi, jos ei perinteisen maun palvelemista uusilla teknisillä ratkaisuilla tai epäsuositun ekotyylin edistämistä?

Saito luettelee arvoja, jotka kulutuskontekstiin sovellettuina auttavat luomaan vihreämpää estetiikkaa ja siten ympäristöystävällisempää käyttäytymistä. Nämä arvot ovat minimalismi (*minimalism*); kestävyys ja pitkäikäisyys (*durability and longevity*); sopivuus, tarkoituksenmukaisuus ja paikkaspesifisyys (*fittingness, appropriateness and site-specificity*); menneen ja nykyisyyden vastakohtaisuuden arvostaminen (*contrast between past and present*); luonnon toimintatapojen havaittavuuden arvostaminen (*perceivability of nature’s function*); terveys (*health*); huolehtiminen ja herkkä asennoituminen (*caring and sensitive attitude*). Minimalismi tarkoittaa mahdollisimman vähien materiaalien käyttöä ja sen näyttämistä ”havaittavalla pinnalla”. Kestävyys ja pitkäikäisyys viittaavat tyylikkääseen ikääntymiseen ja lyhytikäisten tuotteiden vastakohtaan. Sopivuus, tarkoituksenmukaisuus ja paikkaspesifisyys korostavat paikallisuutta ja diversiteettiä ja vastustavat universaalia yksikulttuurisuutta. Menneen ja nykyisyyden kontrastin arvostaminen tarkoittaa historian ja sen eri vaiheiden avointa näyttämistä. Luonnon toimintatapojen havaittavuuden periaate ohjaa etsimään esimerkiksi rakennusratkaisuja, joissa käytetään hyväksi ja näytetään tuulen, vesivirtojen tai kasvien luonnollisia ominaisuuksia: sadevesiä ei ohjata suoraan piilotettuun viemäriverkkoon vaan kerätään näkyvästi talteen. Myös terveys on helppo ymmärtää arkkitehtuurissa terveinä rakennuksina, joissa käytetään luonnonmukaista tuuletusta, valaistusta ja lämmön säätelyä (rakennuksia viilentävät kasvit). Saiton mukaan myös huolehtiminen ja herkkä asennoituminen voidaan ymmärtää esteettisiksi asioiksi, jos ne voidaan nähdä esineiden havaittavassa pinnassa.

Tämä kaikki tarkoittaa, että jos opitaan esteettisesti arvostamaan asioita, jotka ilmentävät minimalismia ja muita juuri mainittuja tekijöitä, saadaan vahva emotionaalinen motivaatio suojella ja ylläpitää tällaisia asioita. Ja jos näin tapahtuu, ollaan lähempänä kestävämpää, ympäristöystävällisempää elämäntapaa. On käytännöllinen ongelma, miten tällaiset arvot saadaan opetettua enemmistölle – jos mitenkään. Mutta on myös filosofisempia ongelmia, joiden kanssa painia.

Yksi tärkeä kysymys on, ovatko Saiton esiin ottamat seikat todella esteettisiä. On täysin selvä, että hänen esittelemänsä asiat ovat vakavan huomion arvoisia. Olen samaa mieltä, että minimalistiset ja kestävät kulutustavarat sopivat edistämään ympäristöystävällisempää elämäntapaa ja siksi ne ovat tervetulleita. Mutta en ole lainkaan varma, onko Saiton lista tarpeeksi esteettispainotteinen, jotta se voisi palvella parhaalla mahdollisella tavalla hänen oman lähtökohtansa – eli sitä, että esteettiset arvot ohjaavat ihmisiä kohtelemaan ympäristöä tietyllä tavalla – ymmärtämistä. Epäilykseni johtuu siitä, että esimerkiksi minimalismi ja kestävyys voidaan käsittää täysin mitattaviksi, ei-esteettisiksi asioiksi. Jotta esteettisen jalanjäljen luonnetta saataisiin valaistua lisää, Saiton ajatuksia on vielä hieman kritisoitava ja täydennettävä.

Esteettinen

Kuvaillessaan, mitä esteettinen on, Saito viittaa asioiden aistinvaraiseen lähestymiseen: ”Sisällytän esteettisen alueelle kaikki reaktiot (*reactions*), joita muodostamme minkä tahansa objektin, ilmiön tai toiminnan aistitavista ja/tai muotoiluominaisuuksista (*sensuous and/or design qualities*)” (Saito 2007a, 9). Hän myös toteaa, että esteettiset reaktiot ja tuntemukset tapahtuvat usein arkisissa tilanteissa, eivätkä ne välttämättä ole erityisen poikkeuksellisia eivätkä aina positiivisia, vaan ne voivat olla yhtä hyvin negatiivisia, melko huomaamattomia tai jopa automaattisia. Saiton käsitys esteettisestä on siis lähellä kreikan kielen *aisthētikos*-sanana käyttöä siinä merkityksessä kuin sitä on estetiikan tieteenalan perinteessä käytetty. Saito samastaa esteettisen lähestymisen mihin tahansa henkilökohtaiseen aistihavaintoon tai -reaktioon.

Tämäntyyppisen ajattelutavan ongelma on, että se tekee esteettisestä hieman liiankin laajan ja epäselvän käsitteen. Tarkempi ja kapeampi käsite on tarpeen, jos verrataan esteettistä lähestymistä esimerkiksi mitataavaan ajatteluun tai esteettistä jalanjälkeä ekologiseen jalanjälkeen. Seuraavat yleiset huomiot esteettisyydestä voivat auttaa tässä: esteettinen lähestyminen edellyttää tyyppillisesti henkilökohtaista aistikokemusta, se on arvottavaa, sille ei ole yleispäteviä sääntöjä, se on selvästi tunteisiin kytkeytyvää ja siinä käytetään tiettyä historiallisesti kehittynyttä terminologiaa eli puhutaan esimerkiksi kauneudesta ja rumuudesta. Saitokaan ei itse asiassa näyttäisi kiistävän näiden luonnehdintojen pitävyyttä, mutta hän ei korosta niiden asemaa esteettisyyttä hahmoteltaessa. Minä taas uskon, että korostaminen auttaa esteettisyyden ymmärtämisessä, erityisesti laaja-alaisen ympäristökeskustelun kontekstissa. Huomioita voi täsmentää myös Frank Sibleyn ja Nelson Goodmanin ajatuksilla.

Sibley tunnetaan parhaiten artikkelistaan ”Esteettiset käsitteet” (1993/1959), mutta hän kehittelee samantyyppisiä ajatuksia muissakin teksteissään (Sibley 2001). Häntä kiinnostaa, miten esteettisiä käsitteitä käytetään ja miten ne eroavat muista käsitteistä. Yksi keskeinen ajatus on, että esteettiset käsitteet kuten ”tyyneys”, ”räikeys” tai ”tasapainoisuus” eivät ole säännönmukaisia. Tällä hän tarkoittaa, että vaikka asioiden esteettiset piirteet ovat riippuvaisia ei-esteettisistä eli ne ovat ns. emergenttejä, ”ei-esteettiset ominaisuudet eivät *missään* olosuhteissa ole esteettisten termien käytön loogisesti *riittäviä ehtoja*” (Sibley 1993, 16).⁶ Miksi? Otetaan esimerkiksi tyyneys. On hyvin monia tapoja, joilla yksittäiset kohteet voivat olla tyyneitä ja lukuisia perusteita, joihin vedoten niitä voidaan sellaisiksi kutsua. Tyyneyden piirteitä voidaan listata, mutta se ei auta kovin pitkälle yksittäisten kohteiden arvioimisen tasolla. Monokromaattinen maalaus voi olla tyyne – tai tylsä. Jokaista tapausta on arvioitava erikseen. Objekteilla on ei-esteettisiä piirteitä, jotka kuka tahansa normaalein aistein varustettu ihminen voi nähdä, kuten niiden koko, muoto ja värit, mutta niiden pohjalta ei voida päätellä, että objektin

6 En ota kantaa siihen, ovatko esteettiset käsitteet deskriptiivisiä, arvottavia vai jotakin muuta. Selkeä erittely aiheesta on Bonzon (2009). En myöskään problematisoi käsitteiden ja termien suhdetta, vaan käytän sanoja pitkälti synonyymeinä, vaikka käsite voidaankin teknisemmin ymmärtää termin intensiiviksi. Tästä esim. Niiniluoto (1984, 119–123).

on välttämättä oltava tasapainoinen, räikeä tai esteettisesti jotain muuta. Lisäksi on mahdollista, jopa tavallista, että joku havaitsee ei-esteettisiä piirteitä, muttei esteettisiä. Tässä on myös syy, miksei esteettisiä piirteitä voi mitata: suhteet havaittavien ärsykkeiden (objektien ei-esteettisten piirteiden), havaintajoiden ruumiissa mitattavissa olevien sähköisten tai kemiallisten muutosten, näiden muutosten kokemisen ja arvottamisen sekä objektien ja kokemusten kuvaamiseen käytettävien termien välillä eivät ole vakioita. Ei ole pystytty keksimään esteettisten piirteiden mittalaitteita tai standardeja, joita voitaisiin missään mielessä verrata SI-järjestelmään. Ei ole esteettisyyden yksikköä tai suuretta.⁷

Säännöttömyys liittyy myös siihen, että esteettiset piirteet rakentuvat kohteiden kokonaisuuden varaan, ja pienikin muutos kokonaisuudesta saattaa vaikuttaa ratkaisevasti näihin piirteisiin. Sibley ilmaisee asian näin: "... jonkin asian esteettisen luonteen voi sanoa johtuvan sen relevanttien ei-esteettisten piirteiden kokonaisuudesta. – – jokin suhteellisen vähäinen muutos kuvan viivoissa tai värissä, musiikin nuoteissa tai runon sanoissa voi kadottaa esteettisen luonteen tai muuttaa sen täysin" (Sibley 2001, 35). Esimerkiksi hidas tempo voi joissakin musiikkikappaleissa saada aikaan tyyneyttä, mutta jos kokonaisuutta muutetaan hieman, kappale saattaa muuttua pitkästyttäväksi. Lisäksi on otettava huomioon sekin, millaisissa yhteyksissä kokonaisuudet vastaanotetaan; myös kontekstin vaihtaminen voi vaikuttaa kohteen esteettisyyden arviointiin ratkaisevasti.

Nelson Goodmanin huomiot ns. esteettisen symptomeista valaisevat esteettisen lähestymisen luonnetta lisää. Goodman itse liittää ne erityisesti taiteeseen, mutta se ei ole välttämätöntä. Teoksessaan *Languages of Art* Goodman esittelee neljä esteettisen symptomia tai oiretta: syntaktisen tiheyden, semanttisen tiheyden, syntaktisen kylläisyyden ja esimerkiksi toimimisen (*syntactic density, semantic density, syntactic repleteness, exemplificationality*). (Goodman 1976, 252–255.) Kirjassaan *Ways of Worldmaking* hän lisää viidennen eli moninkertaisen ja monimutkaisen viittaamisen (*multiple and complex reference*). Hän tiivistää asian omalla, melko teknisellä tavallaan näin:

7 Olen käsitellyt mittaamisen ja esteettisen arvioinnin eroja tarkemmin kirjassani *Arjen estetiikka* (Naukkarinen 2011, erityisesti 56–81).

– – uskaltaudun alustavasti ajattelemaan, että on olemassa viisi esteettisen symptomia: 1) syntaktinen tiheys, jossa pienimmätkin erot joissain suhteissa saavat aikaan eron symbolien välillä – esimerkiksi asteikoton elohopealämpömittari verrattuna numeronäyttöiseen sähköiseen lämpömittariin; 2) semanttinen tiheys, jossa on omat symbolinsa vain vähänkin toisistaan joissain suhteissa eroaville asioille – ei vain asteikoton lämpömittari jälleen vaan myös tavallinen englannin kieli, vaikka se ei olekaan syntaktisesti tiheää; 3) suhteellinen kylläisyys, jossa verrattain monet symbolin aspektit ovat merkittäviä – esimerkiksi yhdellä viivalla piirretty kuva Hokusai-vuoresta, jossa jokainen viivan muodon, linjan, paksuuden jne. piirre on tärkeä, toisin kuin ehkä samanlaisessa viivassa, joka kuvaa päivittäistä osakekaupan keskiarvoa, jolloin merkittävä on vain viivan korkeus suhteessa alarajaan; 4) esimerkkinä toimiminen, jolloin symboli viittaa siten, että se on näyte ominaisuuksistaan, joita sillä kirjaimellisesti tai metaforisesti on; ja lopuksi 5) moninkertainen ja monimutkainen viittaaminen, jossa symbolilla on useita yhdistettyjä ja vuorovaikutteisia viittaavia tehtäviä, joista jotkut ovat suoria ja jotkut toisten symbolien kautta tapahtuvia. (Goodman 1978, 67–68.)

Goodmanin teoriassa esteettisen symptomit esitellään symbolijärjestelmien yhteydessä. Symbolijärjestelmät ohjaavat sitä, miten symboleja käytetään, ja vaikka Goodman ei oikeastaan määrittele, mitä symbolit ovat, ne voidaan ymmärtää merkeiksi, joilla on joihinkin muihin asioihin viittaava käyttö. Symboleita voivat olla esimerkiksi kuvat, numerot, sanat, kartat ja diagrammit. Ne siis saavat merkityksensä laajemmissa symbolien käyttöyhteyksissä, enemmän tai vähemmän strukturoituneissa järjestelmissä.

Jos jotakin ympäristöä – kotia, kaupunkia, metsää – arvioidaan esteettisesti, sitä ei ole välttämätöntä pitää symbolina; Goodman tosin luultavimmin ajattelsi, että se on mahdollista, mutta tämä ei ole nyt olennaista. Ottamatta lopullista kantaa symbolisuuteen näyttää joka tapauksessa siltä, että esteettiselle lähestymiselle on ominaista asioiden tiheyden ja kylläisyyden tarkkailu: huomiota kiinnitetään kaikkiin mahdollisiin

yksityiskohtiin, ja pienimmätkin erot eri kohteiden ja tilanteiden välillä ovat merkitseviä. Voi sanoa, että se tarkoittaa huomion kiinnittämistä jokaisen ympäristön partikulaarisuuteen, ainutlaatuisuuteen. Jokainen ympäristö on omanlaisensa. Lisäksi ympäristöjen on helppo käsittää toimivan esimerkkinä omista ominaisuuksistaan, ikään kuin sanovan: katso, olen juuri tällainen. Kaikki tämä voidaan liittää Sibleyn ja Saiton ajatuksiin sekä yleisempiin näkemyksiin siitä, että esteettinen lähestyminen on aina henkilökohtaista ja aistisidonnaista, tyypillisesti arvottavaa (kunkin kokijan monitahoisessa tulkinta- ja kokemuskehyksissä), tunnesidonnaista ja sitä kuvaillaan tietyllä terminologialla.

Esteettistä lähestymistä voi verrata toisenlaisten näkökulmien käyttöön. Joissakin tapauksissa huomataan ympäristön partikulaarisuus, mutta vain sen yksi ulottuvuus, jolloin ympäristöä ei lähestytä tiheästi: pituus- ja leveyspiirien avulla tapahtuva paikanmääritys huomio sen, että jokaisella paikalla on oma sijaintinsa, mutta niistä ei kerrota muuta. Tilastollinen lähestyminen saattaa erotella paikkakuntia toisistaan väestömäärän avulla, jolloin menetetään sekä semanttinen tiheys että partikulaarisuus: kaikki 50 000 asukkaan paikkakunnat ovat samanarvoisia, ja niitä kaikkia voidaan kutsua esimerkiksi pikkukaupungeiksi. Mutta heti kun aletaan keskustella ympäristön esteettisyydestä, semanttisen tiheyden vaatimus kohdataan jo sanastotasolla; tarvitaan huolellisesti valittuja kielellisiä välineitä, joilla pystytään viittaamaan ainutlaatuisiin kohteisiin. Semanttisesti vähemmän tiheässä järjestelmässä tai tilanteessa ei ole niin suurta väliä, kutsutaanko jotakin paikkaa kivaksi, kauniiksi, nätiksi vai siistiksi, mutta tarkassa esteettisessä keskustelussa asialla on suuri merkitys. Tarkka kielenkäyttö kertoo, että kohdetta on tarkasteltu yksityiskohtaisesti ja kiinnitetty huomiota sen kylläisyyteen eli mahdollisimman moniin piirteisiin. Tämä ei tietenkään tarkoita, että esteettinen lähestyminen olisi aina jonkinlaista salapoliisintyötä. Se voi olla helppoakin, mutta periaatteessa jokaisen ympäristön tai kohteen yhteydessä on hyvin paljon erilaisia asioita, jotka voivat olla tärkeitä ja huomion arvoisia, lähes loputtomasti – ja juuri tätä esteettisen lähestymisen perinne kehottaa kunnioittamaan.

On tietenkin olemassa yleisesti käytettyjä esteettisiä termejä, muttei selkeitä ja helppoja sääntöjä niiden käyttöön. Sanoja, kuten ”kaunis”,

käytetään jopa lakiteksteissä, mutta se, millaisiin kohteisiin ja millaisissa tilanteissa niitä pitäisi käyttää, on täysin tapauskohtaista ja siitä on keskusteltava aina uudelleen. Aikaisemmat kokemukset kauneudesta ja siitä puhumisesta auttavat, mutta se ei muuta sitä tosiseikkaa, että kauneuden arvioiminen on aina partikulaarista. Tämä ei tarkoita, ettei esteettisistä arvioista voitaisi päästä yksimielisyyteen, mutta yksimielisyys perustuu kontekstiherkkiin aistinvaraisiin kokemuksiin ja keskusteluun niistä, ei yleistettäviin sääntöihin. Tai kuten Sibley asian ilmaisee, esteettisille arvioille voidaan löytää havaintopohjaisia todisteita tai tukea (*perceptual proofs, support*), mutta niitä ei voida päätellä tai järjellä (*reason*) mistään periaatteista (Sibley 2001, 39). On luultavimmin löydettävissä yleisiä periaatteita sille, minkälaiset asiat eivät voi olla esteettisesti tietynlaisia – haaleanvärinen, täydellisen pyöreä ja sileä esine ei voine olla räikeä – mutta kuten Sibley toteaa: ”Mitkään ei-esteettiset edellytykset tai deskriptiot eivät loogisesti vaadi minkään esteettisen termin käyttöä, vaikka ne saattavatkin vaatia jonkin termin hylkäämistä” (Sibley 2001, 46).

Kaksi lähestymistapaa

Kun Saito kysyy, miten asioiden ympäristöarvo voidaan ilmaista tai paljastaa niiden havaittavalla pinnalla esteettisesti positiivisella ja houkuttelevalla tavalla, vaarana on, että sekoitetaan kaksi asiaa toisiinsa. Jotkut ympäristön kannalta arvokkaat asiat tai piirteet voidaan ainakin joskus ilmaista objektien havaittavan pinnan tasolla melko yksinkertaisesti. Saiton mainitsemista seikoista minimalismi, kestävyys ja pitkäikäisyys, menneisyyden ja nykyisyyden kontrasti, luonnon toiminnan havaittavuus sekä terveys tai terveellisyys saattavat olla tällaisia asioita. Niitä voidaan usein jopa mitata ja siksi niitä on melko helppo käsitellä ympäristökeskusteluissa. Ei tietenkään ole selvä, että kaikki arvostaisivat niitä – kuten Saito toivoisi tapahtuvan – mutta joka tapauksessa voidaan osoittaa ja jopa todistaa, että jokin objekti on esimerkiksi minimalistisempi materiaalikäyttönsä suhteen kuin jokin toinen ja tämä voi myös

näkyä objektin havaittavissa piirteissä. Tällaiset seikat ovat itse asiassa helppo liittää myös ekologisen jalanjäljen käsitteeseen.

Mutta jos puhutaan esteettisestä houkuttelevuudesta (*aesthetic attraction*) on kyseessä aivan toisenlainen asia, jota ei pidä sekoittaa mitattaviin suureisiin. Ei ole itsestään selvää, että mitään esteettisiä piirteitä voitaisiin ilmaista tai paljastaa millään yksinkertaisella tai kiistämättömällä tavalla, eikä voida olla varmoja kenen mielestä ne ovat houkuttelevia, jos ne ylipäätään havaitaan. Saiton sopivuus, tarkoituksenmukaisuus ja paikkaspesifisyys sekä huolehtiminen ja sensitiivisyys saattavat kuulua tällaisiin piirteisiin. Jos olen ymmärtänyt oikein, Saito sisällyttää myös sellaiset yksinkertaiset piirteet kuin objektien koko, muoto ja väri esteettisen havaitsemisen piiriin, mutta Sibley ja minä emme. Goodmanin seuraten voisi ehkä sanoa, että monia objektien ja ympäristöjen piirteitä voi havaita kiinnittämättä huomiota niiden syntaktiseen ja semanttiseen tiheyteen tai kylläisyyteen, mutta esteettisten piirteiden havaitseminen liittyy nimenomaan näihin tekijöihin. Tai paremminkin: on symbolijärjestelmiä kuten taide ja estetiikka, jotka ohjaavat huomaamaan tällaisia asioita, ja toisia, jotka eivät niihin johdata. Esteettisen jalanjäljen käsite on mielestäni omiaan viemään huomion juuri tällaisten seikkojen suuntaan, ja se painottaa ympäristön ulottuvuuksia, jotka tärkeydestään huolimatta jäävät helposti ympäristökeskusteluissa toissijaisiksi.

Saito korostaa aivan oikein, että taiteen piirissä kehittynyttä estetiikkaa ei voi noin vain soveltaa arkipäivän estetiikan käsittelyyn. Esimerkiksi taiteessa tavalliset ideat kohteiden selvästä rajaamisesta, voimakkaasta yksilöllisyyden korostamisesta, objektien pysyvän identiteetin tavoittelusta tai vain tiettyjen aistien huomioimisesta voivat olla ongelmallisia. (Saito 2007a, 18–28.) Itse väittäisin silti, että muutamat muut taiteeseen toistuvasti liitetyt huomiot – juuri Sibleyn ja Goodmanin avulla erittelemäni – ovat valaisevia niin (institutionaalisen) taiteen kuin laajemminkin ympäristö- ja estetiikkakeskustelun kannalta. Esteettisessä lähestymisessä ei ole kyse mistä tahansa asioiden havaitsemisesta tai tunnustelusta vaan nimenomaan havaitsemisesta, jossa korostuu ainutkertaisuuden sensitiivinen huomioiminen. Juuri sitä on taiteen

maailmassa vuosisatojen ajan hiottu, ja samasta painotuksesta myös esteettisen jalanjäljen hahmottelemisessa on kyse. Oppia ja esimerkkiä kannattaa siis ottaa myös taiteen suunnalta eikä vetää tiukkaa erottavaa rajaa taiteen ja muun (arkisen) ympäristön välille.⁸

Lopuksi

Toimintamme vaikuttaa ympäristön esteettisyyteen moniaalla, ja esteettiset piirteet ovat tärkeitä tekijöitä ympäristön kokonaisarvon kannalta. Siksi olisi hyvä toimia niin, ettei ympäristön esteettistä arvoa vähennetä missään. Tosiasiassa kukaan ei voi käydä kaikkialla tarkistamassa oman toimintansa vaikutuksia – ja vaikka voisikin, ei olisi mahdollista todistaa, että vaikutus on esteettisesti juuri tietynlainen. Ainoa tapa arvioida esteettistä jalanjälkeä on käyttää mielikuvitusta, koska jälkeä ei kokonaisuudessaan voi koskaan täydellisesti havaita. Tarkasti ottaen tämä on vastoin esteettisen lähestymisen peruslähtökohtaa, jos se ymmärretään henkilökohtaiseksi aistinvaraiseksi arvioinniksi, mutta tästä huolimatta mielikuvituksen käyttö on ainoa vaihtoehto. Tällainen kuvittelu puolestaan edellyttää taitoa ja herkkyyttä, jota voidaan oppia esimerkiksi taiteista. Loppujen lopuksi jää kuitenkin aina avoimesti keskusteltavaksi asiaksi, minkälainen on positiivinen esteettinen jalanjälki, kenelle ja miten se liittyy positiiviseen ekologiseen jalanjälkeen. Tapauskohtaisia tai partikulaareja vastauksia voidaan hyvinkin löytää, yleispäteviä ei.

Ympäristön suojelu on viime kädessä käytännöllistä työtä, ja siihen liittyvien teoreettisten pohdintojen arvo punnitaan siinä, miten ne tätä käytäntöä edistävät. Voiko esteettisen jalanjäljen käsitteestä olla käytännön hyötyä? Voiko sen avulla muuttaa maailmaa paremmaksi? Mahdollinen hyöty voi uskoakseni muodostua siitä, että käsitteen avulla on kätevä muistuttaa kolmesta tärkeästä seikasta, jotka muuten saattavat ympäristökeskusteluissa hautautua ekologisten ja ekonomisten

8 Arjen estetiikan ja taiteen rajapintoja olen käsitellyt tarkemmin kirjani *Arjen estetiikka* (Naukkariinen 2011) osassa IV, 214–301. Myös Thomas Leddy (2012, erityisesti luku 2, 57–92) korostaa taiteen ja muun maailman yhtäläisyyksiä erojen sijaan.

huomioiden alle. Ensinnäkin käsitteen avulla voi korostaa sitä, että kaikella toiminnallamme on aina myös esteettisiä vaikutuksia ympäristöön ja että nämä vaikutukset liittyvät myös omaan hyvinvointiimme. Emme voi toimia niin, että vaikuttaisimme maailmaan vaikkapa vain ekologisesti. Toiseksi käsite palauttaa nopeasti mieleen, että esteettisetkin vaikutukset voivat olla globaaleja, toisin kuin perinteisessä estetiikassa on totuttu ajattelemaan. Kolmanneksi, esteettisen jalanjäljen käsite rinnastuu keskustelussa välittömästi ekologiseen jalanjälkeen, mikä johtaa näkökulmien vertailuun ja erojen etsimiseen. Molemmat näkökulmat – monien muiden ohella – ovat tärkeitä ja vaativat omanlaistaan käsitteilyä. Ympäristökeskustelussa tulisikin välttää liian kapeita ja dominoivia näkökulmia.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Berleant, Arnold 2005: *Aesthetics and Environment. Variations On a Theme*. Ashgate, Aldershot.
- Blanc, Nathalie 2012: From Environmental Aesthetics to Narratives of Change – *Contemporary Aesthetics*, Vol. 10, <http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=655> (ladattu 5.1.2015)
- Bonzon, Roman 2009: Thick Aesthetic Concepts – *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 67(2) 2009, 191–199.
- Brady, Emily 2003: *Aesthetics of the Natural Environment*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Carlson, Allen 2000: *Aesthetics and the Environment. The Appreciation of Nature, Art and Architecture*. Routledge, London and New York.
- Drenthen, Martin and Keulartz, Josef (eds.) 2014: *Environmental Aesthetics. Crossing Divides and Breaking Ground*. Fordham University Press, New York.
- Goodman, Nelson 1976: *Languages of Art. An Approach to a Theory of Symbols*. Hackett Publishing Company, Indianapolis.
- Goodman, Nelson 1978: *Ways of Worldmaking*. Hackett Publishing Company, Indianapolis.
- Hargrove, Eugene C. 1989: *Foundations of Environmental Ethics*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Leddy, Thomas 2012: *The Extraordinary In the Ordinary. The Aesthetics of Everyday Life*. Broadview Press, Peterborough, Buffalo, London and Moorebank.
- Lintott, Sheila 2006: Toward Eco-Friendly Aesthetics – *Environmental Ethics* 28(1) 2006, 57–76.

- Maskit, Jonathan 2011: *The Aesthetics of Elsewhere: An Environmental Everyday Aesthetics – Aesthetic Pathways* 1(2) 2011, 92–107.
- Moore, Ronald 2008: *Natural Beauty. A Theory of Aesthetics Beyond the Arts*. Broadview Press, Peterborough, Buffalo, London and Moorebank.
- Morton, Timothy 2007: *Ecology Without Nature. Rethinking Environmental Aesthetics*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Naukkarinen, Ossi 2003: *Ympäristön taide*. Ilmari Design Publications / Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki.
- Naukkarinen, Ossi 2007: *Art of the Environment*. OKKA Foundation, Helsinki.
- Naukkarinen 2008: Maailma paremmaksi – tyylillä. Teoksessa *Kaikesta jää jälki. Puheenvuoroja ympäristöä säästävästä valinnoista*. Toimittanut Anja Portin. Avain, Helsinki.
- Naukkarinen, Ossi 2009: Esteettisen jalanjäljen käsitteestä – *Luonnon Tutkija* 113(5) 2009, 180–183.
- Naukkarinen, Ossi 2011: *Arjen estetiikka*. Aalto-yliopiston taideteollinen korkeakoulu, Helsinki.
- Niiniluoto, Ilkka 1984: *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Otava, Helsinki.
- Orr, David W. 2002: *The Nature of Design. Ecology, Culture, and Human Intention*. Oxford University Press, Oxford.
- Porteous, J. Douglas 1996: *Environmental Aesthetics. Ideas, Politics and Planning*. Routledge, London and New York.
- Saito, Yuriko 2007a: *Everyday Aesthetics*. Oxford University Press, Oxford.
- Saito, Yuriko 2007b: The Role of Aesthetics in Civic Environmentalism. Teoksessa *The Aesthetics of Human Environment*. Toimittaneet Arnold Berleant ja Allen Carlson. Broadview Press, Peterborough, Ont. and Orchard Park, NY.
- Sepänmaa, Yrjö 1986: *The Beauty of Environment. A General Model for Environmental Aesthetics*. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki.
- Sepänmaa, Yrjö (toim.) 1994: *Alligaattorin hymy. Ympäristöestetiikan uusi aalto*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Sibley, Frank 1993: Esteettiset käsitteet. Teoksessa *Kauneudesta kauhuun. Taide ja filosofia* 2. Toimittaneet Arto Haapala ja Markus Lammenranta. Suomentanut Arto Haapala. Gaudeamus, Helsinki. Alkuperäisteksti julkaistu *The Philosophical Review* -lehden vuosikerrassa LXVII (1959).
- Sibley, Frank 2001: *Approaches to Aesthetics: Collected Papers on Philosophical Aesthetics*. Clarendon Press, Oxford. Ks. erityisesti artikkeli Aesthetic and Non-Aesthetic; alkuperäisteksti julkaistu *The Philosophical Review* -lehden vuosikerrassa LXIV (1965).
- Simus, Jason 2008: Environmental Art and Ecological Citizenship – *Environmental Ethics* 30(1) 2008, 21–36.
- Spaid, Sue 2002: *Ecovention. Current Art to Transform Ecologies*. The Contemporary Arts Center, Cincinnati, OH.
- Zalasiewicz, Jan, Williams, Mark, Haywood, Alan & Elli, Michael 2011: The Anthropocene: A New Epoch of Geological Time? – *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 369, 853–841.